

LARS O. LAGERQVIST

H. M. Konungens medaljsamling

– och ett exempel

I nom de svenska kungliga dynastierna har det funnits många mynt- och medaljsamlare. Vi kan gå tillbaka ända till Erik XIV (1560-1568), som fått en klassisk uppfostran och ägde en kollektion romerska mynt. Johan III beordrade sin "kanslichef" Rasmus Ludvigsson att "samla gamla mynt" för att styrka Sveriges rätt till trekronorsvapnet (ca 1572). Denna något utökade samling blev emellertid statlig när Gustav II Adolf överlämnade den i den förste riksantikvariens vård. Kristina hade en förnämlig samling men det mesta tog hon med sig vid abdikationen 1654 och efter hennes död 1689 skingrades den och återfinns numera i en del utländska samlingar. Det lilla hon pantsatt i Nederländerna återköptes till Sverige. Vi vet att Karl XI intresserade sig för gamla mynt och ibland gick in till Elias Brenner och dennes lärda kollegor när de arbetade med mynten. Hans dotter Ulrika Eleonoras något disparata samlingar skänktes efter hennes död till Antikvitetsarkivet, d v s Kungliga Myntkabinettet, i två omgångar (1744 och 1748).

En av de förnämsta allsidiga privata mynt- och medaljsamlingarna i Sverige någonsin tillhörde greve Carl Gustaf Tessin. Denne samlade också konst och mycket annat och överansträngde sin från början goda ekonomi. Många av våra museer gläder sig åt de Tessinska samlingarna, inte minst Nationalmuseum och Kungliga Myntkabinettet, även om tavlor, kopparstick, teckningar och numismatica tog vissa omvägar innan de hamnade där. Allt numismatiskt (även böckerna) sålde Tessin till sedermera drottning Lovisa Ulrika, som förde samlingen till Drottningholm. Hon utökade den, som intresserade henne mycket, och den katalogiserades av Carl Reinhold Berch. Emellertid hade hon snart en lika dålig ekonomi som Tessin och staten fick inlösa hennes kollektioner. De fick emellertid stå kvar ute på Drottningholm i många år och först efter Gustav III:s död fördes de över till

Kungliga Myntkabinettet, som ju fram till 1800-talets mitt låg i Stockholms slott. De mynt och medaljer som kungen erhållit lade han med få undantag in i skåpen ute på Drottningholm, varigenom de följde med moderns samling. Ett undantag var Franska Akademiens unika jeton i guld, som kungen fått 3 mars 1771 i Paris. Den överlämnades vid hemkomsten till Kungliga Myntkabinettet och är sedan 1997 utställd bland klenoderna.

Så skedde ett dynastiskifte. Gustav IV Adolf avstattes och landsförvisades, så även hans gemål och barn; hans barnlöse farbror Karl XIII blev kung. I arvshänseende behandlades de avsatta korrekt och fick behålla sin privata egendom. När änkedrottning Sofia Magdalena avled 1813 gick hennes efterlämnade smycken och andra dyrbarheter till sonen. Beklagligt var att hennes magnifika toalettuppsats i guld smältes ner till guldtackor för att kunna transporteras lättare!

Karl XIII ägde några få medaljer samt uppenbarligen en liten romersk myntsamling, som numera finns hos Frimurarorden – han var ju en ivrig frimurare (Westermarck 1962). Och så avled den siste av den gamla kungaätten 5 februari 1818 och det nya, alltjämt regerande huset Bernadotte tillträdde. Med Karl XIV Johan påbörjades den kungliga samling som utökats för varje regent och som vårdas av författaren till dessa rader. Till stor del består den av medaljer som överlämnats till kungen som gåva, ofta i guld. Samlingen ärvdes av hans tredje sonson, prins Oscar (II). Han intresserade sig en del för äldre medaljer och köpte en del sådana, främst från Gustav II Adolf och framåt. En särskild serie blev ett antal kastpenningar samt Enhörnings regentlängd. Alla dessa är av silver. Guldmedaljer börjar först dyka upp med Karl XIII och dessa får man anta härrör ur Karl XIV Johans samling. På guldmedaljen över begravningen 1818 (Hildebrand 24) står dock på en lapp, att den här-

rör ur Oscars samling. Magnus Lagerberg besåg samlingen tre gånger, den första vid audiens hos Hertigen av Östergötland (den blivande Oscar II) 1864. När prinsen säger, att han ärvt medaljerna från sin fader, måste detta avse de som denne förvärvat, inte farfaderns. Medaljen vi avbildar nedan var ju Oscar I:s.

Så fortsatte samlingens utökande med främst gåvor från utgivarna av dessa. Oscar II:s samling ärvdes 1908 av hans sonson Gustaf VI Adolf och efter denne av ännu en sonson, Carl XVI Gustaf. Vid arvsskiftet 1973/74 bestod den av bortåt 1500 medaljer och har numera utökats med minst 300. På Kungliga Slottet förvaras avskilt från denna samling ett stort antal som tillhört Hertigen av Halland Prins Bertil och därtill rätt många som tillhör Gustaf V:s Stiftelse.

Då och då har ett urval av dyrgriparna ställts ut; första gången var jag ganska nyanställd och Nils Ludvig Rasmusson gjorde urvalet (1952 vill jag minnas). Svenska Numismatiska Föreningen var inbjuden. Det stora skåpet stod då i kungens våning i Stockholm och urvalet bars över till Bernadottebiblioteket, där de lades ner i en av våra montrar. Gustaf VI Adolf, vår nye Höge Beskyddare, deltog i visningen och lämnade någon upplysning om sin morfar på en av de större medaljerna. Gamle kungen samlade också renässansmedaljer och antika grekiska mynt, men de skänktes till Kungliga Myntkabinetet och har behandlats i flera uppsatser och i den grekiska Sylloge. Den som vill läsa mer hänvisas till Rasmussons skrift från 1962 (se nedan).

Den första gången som ett urval skulle ställas ut inför den internationella mynthandlarföreningens kongress i Stockholm (Harry Glück ansvarig) hade jag lovat ställa ut lämpliga medaljer i Bernadottebibliotekets förrum. Gamle kungen gav gärna sitt tillstånd – många av kongressdeltagarna hade ju sålt mynt och medaljer till honom – och jag infann mig i kungens våning efter överenskommelse. Både kungen och jag förstod att det stora skåpet var opraktiskt placerat – alldeles framför hans skrivbord där han satt och arbetade! Vi kom överens om att hela skåpet skulle flyttas över till biblioteket. Sagt och gjort, jag beställde två flyttkarlar. De anlände snabbt men kunde inte rubba skåpet. Till sist fick vi skaffa ytterligare två och dessutom använda bil med lyftkran över slottsgården. Inte så konstigt, skåpet var fordrat med järn och fullt med guld!

Återtransporten till kungens våning (numera tillhörig Kungliga Husgerådskammaren) gick lättare. Skåpet togs över tomt och sedan bar jag över tre lådor i taget genom norra slottskorridoren och

kungens kök till skåpet. Utrikesnämnd pågick så kungen var inte där, men hans hund Eisei satt och stirrade på mig varje gång jag gick förbi... Som vi kan se nedan är inte skåpet längre i den våningen.

Vid ett flera andra tillfällen har medaljerna varit ute och rört på sig och även ställts ut i Drottningholms slott samt på Läckö (Bernadotte-utställningen 1991). Sedan länge är de inlåsta i ett säkert rum på Hovmarskalksämberet. Några uttag har författaren gjort för en monter i väntrummet invid H. M. Konungens audiensrum. Den lilla montern är ännu inte färdig.

Låt oss till sist visa och beskriva en verklig dyrgrip. Det är en av de medaljer som slogs för att fira Karl XIV Johans 25-åriga regeringsjubileum 1843, nämligen den som Ludvig Persson Lundgren fick gravera för Sveriges här och flotta (Hildebrand 37). Den mäter hela 83 mm (25 storleken i Berchs skala) och det unika guldexemplaret väger hela 476 gram – givetvis 23 karat, fram till 1970 fick Kungliga Myntet inte tillverka guldpräglingar i annat än denna höga halt. Medaljen blev inte färdig förrän efter Karl Johans död (9 mars 1844) och fick överlämnas till sonen Oscar I.

Hildebrands beskrivning återges här i något moderniserad avfattning och med översättning av latinet.

Åtsida: CAROLUS XIV JOHANNES D. G. REX SVEC. NORV. GOTH. VAND. PATER CASTRORUM [= Karl XIV Johan av Guds nåde Sveriges Norges, Götes och Vendes konung. Fältlägrens fader.] Lagerkransad bröstbild, höger sida, med mantelveck hopfästa med ett runt smycke över axeln. Vid nedre kanten: ANNO IMPER. XXV [= I det 25:e regeringsåret]. Under bröstkanten: L. P. LUNDGREN FEC.

Frånsida: ET VIRTUS BELLI ET SAPIENTIA PACIS [= Både tapperhet i krig och klokhets i fred]. Konungen står i helfigur i mitten, iförd antik krigardräkt och mantel, hållande ett signum militare (stav), överst prytt med en liten Victoria, i handen. På vänster sida Mars, på den högra Neptunus, av vilka den förstnämnde håller en lagerkrans, den senare en corona navalis över kungens huvud. Bakom Mars synes ett baner, en sköld, ett spjut o a vapen, bakom Neptunus en antik skeppsstav. I avskärningen: EXERCITUS SVEC. TERRA MARIQUE D. V. FEBR. MDCCCXLIII [= De svenska stridskrafterna till lands och sjöss den 5 februari 1843].

”Pater castrorum” förekom i senromersk tid i kejsarens titel. En lämplig titel även för Karl Johan, som tog god vård om sina soldater. Om vi bortser från moderna samlarmedaljer torde detta vara den tyngsta historiska guldmedaljen i Sverige.

Skala 1:1. Foto Gabriel Hildebrand. H.M. Konungens samling.

Litteratur

- Bernadotte = Bernadotter i politik och kulturliv. *Stiftelsen Läckö Institutet* (1991)
- Hildebrand = B.E. Hildebrand: Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar... I-II. Stockholm 1874-1875.
- Lagerberg = Magnus Lagerberg: Stormän som jag mött. Minnen och intryck (1915).
- Rasmusson 1962 = N.L. Rasmusson: Mynt- och medaljsamlare inom det svenska kungahuset. *Kungl Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar, Antikvariskt Arkiv* 20.
- Uppsala Universitets Myntkabinett: *latinöversättningar* efter Svenberg (på nätet)
- Westermarck 1962 = Ulla Westermarck: En samling romerska bronsmynt i Frimurarordens museum i Stockholm. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1962, s 81-86.

Summary

The author briefly gives an account of the royal collections in Sweden since the reign of Queen Christina (1632-1654, died 1689) up to modern times. When Sweden elected a French *maréchal* of humble origin as its crown prince (the old king was childless) began the reign of the Bernadotte dynasty, which still exists. The collecting of coins and medals – particularly the latter category – had to begin anew. Nowadays the present king, who inherited his grandfather, has a collection of at least 1700 medals, many of them in gold. The heaviest one, 476 g, is illustrated here. It measures 83 mm and was struck in 1843 in memory of Charles XIV John's 25-year jubilee as king of Sweden.